

A beregi batykók 16–17. századi személynevei

SEBESTYÉN ZSOLT

Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza

Absztrakt

A beregi névtörténet és névkutatás számára a legfontosabb források között említhetők a 17. században a munkácsi és szentmiklósi uradalomban készült urbáriumok és összeírások. Bereg megye történetében a 16. század második felétől a 17. század közepéig tartó bő egy évszázados időszak az egyik legfontosabb korszak. A lakatlan területek benépesítésében fontos szerepe volt a falualapító és lakosságot gyűjtő kenézeknek, az új lakók lelki és vallási szükségleteit pedig a ruszin papok, az ún. batykók biztosították. Ez a képzetlen, gyakran kényszer szülte papi réteg fontos szerepet töltött be a közösség összetartásában és a falvak fennmaradásában. A szerző két latin és három magyar nyelvű, közel nyolc évtizedet felölelő urbárium vizsgálatával mutatja be a batykók névformáit, valamint igyekszik megválaszolni a következő kérdést: mivel magyarázható, hogy a *batykó* tisztség- vagy foglalkozásnévből nem jött létre olyan nagy számban családnév, mint a *kenéz*-ből? A szerző e névfajta, valamint a hozzá kötődő névadási-névkeletkezési folyamatok elemzésével mutatja be az egykori Bereg vármegye személynévadásának egy újabb részletét.

Kulcsszavak: személynevek, batykók, urbáriumok mint források, görögkeleti papok, ruszinok, Bereg megye, Kárpátalja, történeti személynévkutatás.

The personal names of 16th to 17th-century Bereg County batkos

ZSOLT SEBESTYÉN

Among the most important sources for onomastic and diachronic name research are the 17th-century 'urbaria' (land surveys) and tax records from the Mukachevo/Munkács and Chynadiyovo/(Bereg)szentmiklós estates. In the history of Bereg County, the roughly century-long period from the mid-16th to the mid-17th century represents one of the most significant eras. During this time, the repopulation of previously uninhabited areas was largely carried out by kenezes (village founders and settler recruiters), while the spiritual and religious needs of the new communities were served by Rusyn priests known as batkos. These untrained clergy members, who were often forced into their positions by circumstances, played an important role in maintaining community cohesion and ensuring the survival of villages. This study examines the name forms of the batkos based on two Latin and three Hungarian-language urbaria, covering nearly eight decades. It seeks to address the following question: why, unlike the occupational title *kenez*, the title *batko* did not give rise to a large number of hereditary surnames? Through the analysis of this name type and the associated processes of name formation, the author sheds light on a lesser-known aspect of personal naming practices in the historical county of Bereg.

Keywords: personal names, batkos, urbaria as sources, Eastern Orthodox priests, Rusyns, Bereg county, Subcarpathia (Ukraine), historical anthroponomastics.

1. A batykóságról. Bereg vármegye történetében kiemelten fontos időszak a 16. század második és a 17. század első felét felölelő száz év. Ezekben az években zajlott a megye hegyvidéki részének szervezett benépesítése, amelyben a legfontosabb szerepet a telepítéssel megbízott kenézek játszották. A kenézek mellett a történelmi és a névtani szakirodalomban kevesebb figyelmet kapnak az új lakók lelki és vallási szükségleteit kiszolgáló személyek, az ún. batykók. A kenézséghez hasonlóan a batykóság intézménye is egyfajta északkelet-magyarországi jellegzetesség volt, amelyet a kezdeti időszakban a kényszer szült. Mivel az újonnan települt – főként ruszin – lakosság számára az ekkor még szervezetlen egyház nem volt képes görög szertartású papokat biztosítani, a kenézek önállóan oldották meg a vallási élet megszervezését.

A ruszin lakosság körében – erős vallásosságuk miatt – nagy tiszteletben álltak a papok. A Pesti Napló 1938. november 22-i számában megjelent Magyar Krajna című írás névtelenségben maradt szerzője megjegyzi, hogy a beregi telepés falvak lakosainak két elengedhetetlen kívánsága volt: cerkom (templom) és batykó (pap) (N. N. 1938: 6). LEHOCZKY TIVADAR a görög szertartású beregi egyház történetét feldolgozó művében azt írja, hogy a beregi ruszinok „jámbor természetük és hitbuzgóságra való hajlamuknál fogva, vágyakoztak lelki pásztor után s már századokkal előbb találtak erre vállalkozó oly egyéneket, kik őket a hitvilágában oktatták s vezették” (LEHOCZKY 1904: 4). Ezeket a kevésbé művelt papokat a hívek *batykó*-nak, *'atyá'*-nak nevezték, s ez az elnevezés évszázadokon keresztül használatban maradt. A megszólítás jól tükrözi a papok és hívek viszonyát. LEHOCZKY szavaival: a korabeli papok saját híveikkel „cimboráskodva fraternizáltak”, míg más falvak lakói vagy a hivatalos személyek nem becsülték sokra a műveletlen vagy félművelt egyházfikat (vö. LEHOCZKY 1904: 8). Tény, hogy ezek a batykók nem voltak képzett papok, sokszor épp csak írni-olvasni tudtak. HODINKA ANTAL (1909: 761) kiemeli, hogy a batykók képzettségéről semmilyen információ nem áll rendelkezésünkre. Valószínűleg sem latinul, sem magyarul nem tudtak írni-olvasni, de a cirill írást ismerniük kellett, hogy olvasni vagy másolni tudják a szláv nyelvű szövegeket. „[A batykó] csak abban különbözött nyájától, [...] hogy tudott egy kicsit olvasni, ismerte az egyházi szertartásokat s hosszúra növeszté haját. Összes tudományát rendesen atyjától szerezte, mert a lelkészkedés – hiányozván a tudományosabb kiképzés minden feltétele – sok faluban örökös volt egy családban s fiúról fiúra szállt” (ACSÁDY 1886: 255–256).

A batykók az egyszerű emberekkel közös sorsban és vagyoni helyzetben osztoztak, a jobbágytelkeken élő batykók a jobbággyal azonos módon úrdolgát voltak kötelesek végezni, s a földesúr ugyanúgy deresre húzathatta, mint a zsellért. Később változott a jogállásuk, miután már a földesuraságnak, illetve a munkácsi vár urának évente egy nyestet vagy egy forintot adóztak.

A ruszin eredetű *batykó* főnév *'atya, ruszin pap'* jelentése is regionális, északkelet-magyarországi sajátosság. Az ukrán értelmező szótárakban a szó *'apa, atya'* alapjelentésben fordul elő (vö. pl. HRINCSENKO 1: 33). Az ukrán nyelv értelmező szótára öt jelentését adja meg: 1. *'apa, atya'*, 2. *'tan, tudományos vagy művészeti ág alapítója'*, 3. *'a kozák elöljáró,*

atamán kedveskedő megnevezése’, 4. ’idősebb ember megszólítása’, 5. ’utódok hímnemű felmenője’ (CYM. 1: 113). Az ukrán etimológiai szótár szintén az alapjelentését közli, de megemlíti, hogy a szónak ’pap’ jelentésével mind az ukrán, mind az orosz nyelvben találkozunk a becézett orosz *bátyuska* (*батьюшка*) alakban (ECYM. 1: 152). Kizárólag RUDNICKIJ kanadai kiadású etimológiai szótára említi a szó nyelvjárási jelentései között a ruszinban használt ’pap’-ot (RUDNICKIJ 1: 88). A ruszin nyelvjárási szótárak közül CSOPEJ ruszin–magyar szótára ’apa, apuska’ jelentéssel említi (CSOPEJ 8).

A *batykó* szó ugyanakkor szerepel a TESz.-ben: az etimológiai szótár kiemeli ukrán eredetét, de jelentéseként egyedül a ’pópá’-t adja meg. A szerzők megjegyzik, hogy csak az ukránsággal érintkező területeken volt használatban. A *batykó* szó első előfordulását az OklSz. 1567-ből adatolja a szentmiklósi uradalom urbáriumából, Kölcsey faluból: „Est ibi *Batyko* unus qui tenetur dare unam Manticam vulgo Izak...” [’Ugyanott van egy batykó, aki köteles adni egy manticát, azaz egy iszákot’].

Úgy vélem, hogy a kenézek személynevei (vö. SEBESTYÉN 2022c) mellett gyümölcsöző kutatási témát jelenthet a batykók névadásának a vizsgálata is. Az alábbiakban két 16. századi latin és három 17. századi magyar nyelvű urbárium adatai alapján a beregi falvak 16–17. századi batykóinak a névhasználati jellemzőit mutatom be. Vizsgálatom arra irányul, hogy milyen sajátos jegyeket mutat a ruszin papok névadása, és milyen közös vagy eltérő jegyek mutathatók ki a kiemelt szerepben lévő kenézek és papok nevei között.

2. Források. LEHOCZKY hivatkozott egyháztörténeti monográfiája (1904) a Beregben szolgáló batykók nevét csak az 1640-es évek végétől adatolja, ezért a kutatás középpontjába a korábban keletkezett forrásokat állítottam. A vizsgálatba bevont urbáriumok két különböző korszakból származnak. Az első réteget az 1567-ben¹ és 1570-ben² készült összeírások jelentik. Ezek a latin nyelvű urbáriumok az ekkor még különálló munkácsi és szentmiklósi uradalmak falvainak adózóit írják össze. A második korszak urbáriumai a 17. század első feléből származnak: a legkorábbi 1613-ból,³ majd 1625-ből,⁴ a legkésőbbi pedig 1645-ből.⁵ Az 1613-as és 1625-ös urbárium forrásközlésként 2022-ben nyomtatásban is megjelent (SEBESTYÉN 2022a, 2022b), az 1645-ös urbárium gazdaságtörténeti adatait pedig MAKKAJ LÁSZLÓ (1954) dolgozta fel a névanyag közlése nélkül. Mindhárom urbárium a munkácsi, valamint a vele ebben az időben egyesült szentmiklósi uradalomhoz tartozó helységeket, az adózó lakosokat és az adóterheket sorolja fel⁶. Az uradalom magába foglalta a megye nagy részét: kiterjedt a Bereg keleti részén fekvő Krajnára, a Munkácstól nyugatra és északra fekvő alacsonyabb hegyvidékre (Bubuliska vidéke, Víznice vidéke), az ezzel szomszédos alföldi részekre a Latorca folyó mentén (Kajdanó vidéke, Lucska vidéke), valamint a Munkácstól északkeletre fekvő teljes területre, az ún. Felsővidékre vagy Verhovinára.

¹ HU MOL OL E 156-a – Fasc. 011. – No. 10a és Fasc. 053. – No. 012.

² HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 018. – No. 023, HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 018. – No. 024, HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 018. – No. 023, HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 053. – No. 014.

³ HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 018. – No. 025.

⁴ HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 018. – No. 028.

⁵ HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 019. – No. 001.

⁶ Az urbáriumokból idézett szövegrészek és személynevek közlésekor megtartottam az eredeti írásformát és hangjelölést. Az adott forrás az évszám alapján azonosítható.

A batykók a ruszin falvakban tevékenykedtek, ezért a vizsgálat fókuszában a megye vegyes lakosságú, illetve ruszinok lakta régiói állnak.

3. A batykók az urbáriumokban. A tisztségre, foglalkozásra utaló köznevekből a magyar névadásban gyakran jöttek létre családnevek. A foglalkozásnévi eredetű családnevek a magyar családnévrendszer egyik tipikus, nagy elemszámú motivációs-jelentéstani kategóriáját alkotják (SLÍZ 2016: 53). E családnevek megítélése azonban a magyar személynév-kutatás máig vitatott kérdése.⁷ A típusba tartozó nevek kategóriáját a szakirodalom tágabb vagy szűkebb keretek között is értelmezi. A foglalkozás rendszerint a családon belül öröklődött, az utódok folytatták az ősök által üzött tevékenységet, s ez a megnevezés öröklését is magával vonta. A 17. századi urbáriumokban számos olyan esettel találkozunk, amikor a tisztség- vagy foglalkozásnevet viselő személy még valóban az adott foglalkozást űzi. Ez jellemző a mesteremberekre, jobbágyokra, de különösen igaz a kenézekre és a papokra. GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS több írásában (2007, 2008, 2009, 2014, 2015) is foglalkozott azzal a problémával, hogy a források alapján nehéz eldönteni, hogy a foglalkozást kifejező köznév meddig utal az adott személy foglalkozására, s mikortól válik családnévvé (vö. GULYÁS 2008: 437). GULYÁS a kézművesiparra koncentrálna szűkebben értelmezi a típust: munkájában csak a városi kézműveseket sorolja ebbe a kategóriába, s nem tekinti foglalkozásnévi eredetűnek többek között az egyházi tisztségre utaló neveket sem, mert a tisztségnevek egy része alapvetően társadalmi státuszt jelölhetett vagy valamilyen jellemvonásra utalt. SLÍZ MARIANN – nem gazdaságtörténeti, hanem névtipológiai szempontból közelítve meg a témát – ezzel szemben a foglalkozásnévi eredetű családnevek közé sorol minden, munkavégzésre utaló nevet, s a névtani szakirodalom hagyományait követve ide tartozónak tekinti a tisztségneveket is (vö. SLÍZ 2016: 54).

A *Batykó* név a ritka családnevek közé tartozik. HAJDÚ MIHÁLY újmagyar kori családnévtára mindössze 48 *Batykó* és 1 *Batko* nevet viselőről tud (ÚCsnT. *Batykó*). MIZSER LAJOS kéziratos beregi családnévlexikonában (MizserLex.) önálló címszóként szerepelteti ugyan a *Batykó* nevet, de a név magyarázata során megjegyzi, hogy az összeírásokban való előfordulása ellenére csak tisztségjelölő névelem, s nem tekinthető valódi családnévnek. KÁZMÉR MIKLÓS szótárában (CsnSz.) nem találkozunk vele, valószínűleg idegen eredete és bizonytalan adatolása miatt. CSUCSKA kárpátaljai ukrán családnévshóztára szintén adatolja a *Batykó* nevet egy 1602-es ungi urbárium alapján (CSUCSKA 51), az ebben említett nevek azonban jellegükben és formájukban nem különböznek az alább ismertetendő kortárs beregi adatoktól, családnévként való értelmezésük pedig megkérdőjelezhető.⁸

A beregi kenéznevekről írt tanulmányomban (SEBESTYÉN 2022c) részletesen körüljártam a *Kenéz* családnévvvel, illetve a családnév adatolásával kapcsolatos problémákat. Hasonló akadályokba ütközünk a *Batykó* név esetében is: az urbáriumokban szereplő *batykó* névelem tisztség- vagy családnévi funkciója csak alapos vizsgálat után különíthető el. Ebben segítséget jelent az összeírók azon eljárása, miszerint a kenéz és a batykó neve mellett feltüntetik a tisztségre utaló köznevet. Számos esetben azonban csak a fizetett adó alapján ismerhető fel a helység papja. Az urbáriumok adatainak összehasonlító vizsgálata révén az egyes személyek azonosítására is lehetőség van, így megállapítható, hogy a batykóságuk megszűnése után is használják-e családnévként a *Batykó* nevet.

⁷ A kérdés részletes bemutatásától terjedelmi okok miatt eltekintek.

⁸ 1602: *Batyko Fedor*, *Batko Fedor* (Nagyláz); *Pap Olexa Battjko* (Szlatinka); *Bathjko Hleb* – *judex* (Nagyturica); *Battiko Iuan* (Kisberezna); *Battiko Ivasko* (Lyuta) (UC. 104: 8).

Az 1567-es urbárium (UC. 11: 10a) a szentmiklósi uradalomhoz tartozó falvak kenézeinek és telepeseinek az összeírását tartalmazza, köztük az egyes falvakban tevékenykedő papokét is. A hiányos dokumentum legelső bejegyzésében Kölcseény falunál említenek batykót, de a faluban lelkipásztori tevékenységet folytató pap név nélkül szerepel az összeírásban. Duszínán *Ferencz Pop* a batykó neve; ő szintén a papok nyestadóját fizeti, a következő batykót pedig Nelepinán említik: „Andre Pop sive Batiko”. Rajtuk kívül tevékenykedett még pap Alsóvereckén *Stecz Pop* és Ökörmezőn *Marko Pop* néven. A felsővereckei papot a ruszinokra jellemző többbelemű névvel említi az összeírás: *Batyko Pop Ivan Sandrovicz*. Nem minden papot emelnek azonban ki a névsorban: néhány helység esetében csak feltételezhető, hogy volt aktív egyházi személy a faluban; Szolyván például egy *Ivan Pop* nevű lakos szerepel az összeírásban. A teljes 1567-es urbáriumban (UC. 53: 12) rajtuk kívül más helységben nem említenek papokat, még az uradalom központjául szolgáló Szentmiklóson sem. LEHOCZKY (1904: 8) szerint a nagyobb ruszin helységekből már a 16. században is voltak papok, nevük azonban nem maradt fenn. A batykók és parókiák számáról 1554 előtről semmilyen adat vagy feljegyzés nincs (HODINKA 1909: 780).

A beregi urbáriumok közül az egyik legfontosabb az 1570-re datált, a munkácsi várhoz tartozó falvak összeírását tartalmazó dokumentum (UC. 18: 23) és másolata (UC. 18: 24), valamint az ekkor még különálló szentmiklósi uradalom szintén 1570-es összeírása (UC. 53: 14). Az 1567-es összeírással ellentétben ezekben már jóval több adat van a beregi batykokról. A munkácsi összeírásokban több ízben nem névvel említik a batykót, hanem „Domus presb(ite)ri Ruthenii” (Ruszkóc, Gorond, Makaria) vagy „Domus Sacerdos Ruthenij” megjegyzéssel utalnak rá (Csernelő). A *batykó* szó csak egy bizonytalan esetben fordul elő: Lányfalván *Lazarus Bathko Presb(ite)r* (UC. 18: 23), de a másolatban (UC 18: 24) a név már inkább *Barho*-nak vagy *Batho*-nak olvasható. Mivel ezek az összeírások latin nyelvűek, az egyházi tisztséget is latin szóval nevezik meg: ebben a szerepben általában a *presbiter* (*ruthenus*) ’(ruszin, orosz) pap’ kifejezés használatos (N. FODOR 2010: 263); az azonos jelentésű *sacerdos* csak egy ízben fordul elő (N. FODOR 2010: 264).

A korai urbáriumokban a batykók neveinek feljegyzése kapcsán már megfigyelhető a különböző névformák, elsősorban a keresztnév használata: *Domus Joannes Presb(ite)ri* (Lucska), *Vrbanūs P(re)sbiter* (Závidfalva), *Domus Nicolai Presb(ite)rij* (Munkács), *Chregor presb(ite)r. Rute(nu)s* (Bubuliska), *Micl Bogar P(re)sbiter Rutenus* (Lauka), *Lukas Simbrilla P(re)sbiter Ruthenus* (Középsővíznice), *Andreas presb(ite)r Ruthenus* (Sztrabicsó), *Matth: Istvan Pap ruthenius* (Sarkad), *Michael Pap Ruthenūs* (Bárdháza), *Gregorius pap Ruthenius* (Sztánfalva), *Joannes pap P(re)sbiter* (Dragabártfalva), *Michael Pap Presb(ite)r Rutenius* (Nagymogyorós).

Hasonló eljárással találkozhatunk a szentmiklósi összeírásban is: *Elias Praesbyter rutenus* (Szentmiklós), *Sthnus Praesbyter rutenus*, *Joannes Praesbyter Rutenius* (Szolyva), *Alexius Praesbyter rutenus* (Repede), *Nicolaus Praesbyter rutenus* (Paulova), *Stephanus Praesbyter* (Alsóverecke), *Nicolai Praesbyteri deserta* (Holubina), *Marcus Praesbyter rutenicus* (Volóc), *Andreas Praesbyter rutenicus* (Nelipina), *Lazarus Pop Praesbyter rutenus* (Kölcseény), *Sandrowych Presbyterj* (Felsőverecke), *Fran. Kozanowych Praesbyter* (Duszina) (UC. 53: 14).

Az első jelentősebb, az egyesített munkácsi és szentmiklósi uradalmakat együtt bemutató, magyar nyelvű összeírás 1613-ban keletkezett (UC. 18: 25). 1612-ben az uradalom Eszterházy Miklós tulajdonába került, aki összeíratta a várhoz tartozó falvakat. Az összeírást, mint azt a latin bevezető is említi, Kőrössy István készítette. Ez az urbárium már a falvak számának növekedéséről tanúskodik: 1570 óta nagy számban települtek kenézfalvak, de 1610–1612 között is számos új helység jött létre. 1625-ben új összeírás készült; összeállítója Baán Balázs és Palágy István vicekapitány volt (UC. 18: 28). Az előzőhöz hasonlóan ez az urbárium is magyar nyelvű. Az 1613-as urbárium még szüksézáúan nyilatkozik az egyes adózókról, az 1625-ös, részletesebb összeírásból viszont több információt kapunk a batykókról. A harmadik, 1645-ös urbárium I. Rákóczi György idején készült; készítője *Wizaknai Márton és Cseh Mihály*. Az urbárium táblázatos jellege miatt a batykókról a nevükön és adóterheiken kívül kevesebb információ szerepel. A batykók száma fokozatos emelkedést mutat: míg 1613-ban 54, 1625-ben 56, 1645-ben már 66 batykót említenek a források.

1. táblázat: A batykók száma régióként

Település	Papok száma		
	1613	1625	1645
Verhovina	8	6	15
Krajna és Bárdháza vidéke	22	26	24
Lucska, Bobolistya és Viznice vidéke	24	24	27

A három összeírás kronológiai közelsége és a települések azonossága miatt a batykók neveit régióként és településenként mutatom be. Csak azokat a falvakat tárgyalom, ahol van batykó az adott évben.

2. táblázat: A Verhovina batykói

Település	1613	1625	1645
Nagyrosztoka	<i>Gherghely Papp</i>	<i>Battiko Hricz</i>	<i>Vasziczkovicz Hricz</i>
Busnisna	<i>Zaniszo Papp</i>	<i>Battyko Sztanko</i>	<i>Sztanko Pap</i>
Nagybresztó	<i>Simon Papp</i>	<i>Battyko Simko</i>	<i>Pap Simon</i>
Hukliva	<i>Sandor Papp</i>	<i>Battyko Demeter</i>	<i>Pap Demeter</i>
Kimsor	<i>Ferencz Papp, Ragiko Papp</i>	–	–
Koziva	–	<i>Battiko Sandor</i>	<i>Sandor Olexa</i>

Település	1613	1625	1645
Izvor	–	–	<i>Ukal Vaszil</i>
Szolocsina	<i>Kalabiska Peter</i>	<i>Kalabisko Peter</i>	<i>Kalabiska Hricz</i>
Nagybisztra	<i>Lazar Papp</i>	<i>Czenko Lazar</i>	<i>Cvenkó Peter</i>
Felsőverecke	<i>Leorincz Papp</i>	–	–
Újbisztra	–	–	<i>Ziczko Prokup</i>
Kisbisztra	–	–	<i>Lizanicz Demeter</i>
Perekreszna	–	–	<i>Bundacz Iván</i>
Volóc	–	–	<i>Olexovicz Prokup</i>
Plávja	–	–	<i>Juszkovicz Vaszily</i>
Bukovinka	–	–	<i>Holcza Lukacz</i>
Melnicsna	–	–	<i>Hriczovicz Jurko</i>

A szentmiklósi uradalomhoz tartozó Felsővidéken vagy Verhovinán a batykók száma megduplázódott 1613–1645 között. A régióban említett papok nevei számos érdekességről tanúskodnak. Nagyrosztokán például 1613-ban a *Gherghely Papp* név szerepel a névsorban, de viselője nyestadót nem fizet, ami kétségesse teszi a papságát. Ugyanakkor az 1625-ben említett *Battiko Hricz*,⁹ valamint az 1645-ös *Vasziczkovicz Hricz* alighanem szintén őt jelöli. Ugyanez figyelhető meg Busnisan, Nagybresztón és Koziván is, ahol minden bizonnyal mindhárom összeírásban megegyezik a batyko személye.

Hasonló jelenséggel gyakran találkozunk az urbáriumokban. SLÍZ MARIANN (2015: 137) ómagyar kori források kapcsán mutat rá arra, hogy azokban rendszerint nem a néviselők saját névhasználatát rögzítik, hanem a feljegyző által választott névváltozatot, ennek következménye az eltérő névformák használata. Ez igaz a középmagyar kori urbáriumokra is. Ebben szerepet játszik a vizsgált megye nemzetiségi összetétele, illetve az összeírók nemzetisége. N. FODOR JÁNOS (2015: 161–162) a többnemzetiségű vidékekre jellemző nyelvi interferenciával magyarázza ezt a gyakorlatot, amelynek az eredményeként nem az élőnyelvi névváltozatokat jegyzik le, az összeírt nevek csak az írásbeliségben használatosak. A ruszin nevek átírása mind a latin, mind pedig a magyar nyelvű urbáriumokban problémás, ezért az összeírások adatainak egybevetése, az interferenciák kiszűrése segíthet a valós névhasználat rekonstrukciójában.

Hukliván 1613-ban a *Sandor Papp*, 1625-ben pedig a *Battyko Demeter* név szerepel a listán; ez utóbbi viselője 1645-ben *Pap Demeter* néven prédikátor. Kimsoron 1613-ban

⁹ A *Hric* becézőnév ugyanis a *Hrihorij* 'Gergely' keresztnév származéka.

egy *Ferencz Papp* nevű személy fizeti az adót, de mellette egy *Ragiko Papp* nevű személyt is említene. 1625-ben nincs batykó a faluban, mert az urbárium szövege szerint nemrég meghalt, árvái a kenézzel azonos családnevű Volozin Makzim „tutorsága alatt” élnek, aki a batykó adóját is fizeti. Nem említene papot a helységben 1645-ben sem.

A batykó neve a feljegyző hanyagsága miatt is hiányozhat az összeírásból. Izvoron például 1625-ben említik az első batykót, akit név szerint nem ismerünk, csak a kenézcsaláddal azonos családneve és ravasz gondolkodása ismert: *Ukalj Mihaly*-nál említik meg, hogy „ennek wagiõ egi Batiko fia ki most lótt pappa ez ell akaruã az fizetett kerwlny igit okoskodot Hogi mikor az kenefseget nõ vífelheti akkor az Batikofagh mellet magat megh oltalmazhattia Budaj Vrå leuelet Producalta...” A szöveg egy másik érdekes információt is tartalmaz: „ott foha Czercó fem wolt most magaepetette az Battiko.” A batykóságot ugyanis gyakran úgy nyerte el valaki, ha egy egyszerű fatemplomot is épített. Csak feltételezhetjük, hogy az 1645-ben feljegyzett *Ukal Vaszil* név viselője azonos a névtelen pappal.

A batykó számos esetben a falut alapító kenézcsaládból került ki, s a kenézséghez hasonlóan a batykóság „hivatala” is körbejárt vagy öröklődött a családtagok között. Erre nyújtanak bizonyítékot az urbáriumok Szolocsinán és Nagybisztrán. Az előbbi faluban 1613-ban a *Kalabiska Peter* nevű férfi most „feó kenez, ez utan Battýko leszen, az Battikosagtól Nestet aad.” 1625-ben még ő, 1645-ben már a család egy másik, *Kalabiska Hricz* nevű tagja a pap.

Nagybisztrán 1613-ban egy *Lazar Papp* nevű személy ad nyestet, de 1625-ben batykóként és kenézként is találkozunk vele: „Ehez az egez kenefseghez kilenczen wadnak eo az kenefsegh rendre jar kóztók az tóbi mindenkorõ jobbagisagot wífel ez *Czenko Lazar* Batikosagotio vífel attul ad Nettet 1. demost az kenefseghben eo fzeros.” 1645-ben a kenézcsalád egy másik, *Cvenkó Peter* nevű tagja tölti be a batykóságot.

Az 1645-ös urbárium szerint jelentősen megnövekedett a batykók száma a régióban. Első ízben említene batykót Újbisztrán (*Ziczko Prokup*), Kisbisztrán (*Lizanicz Demeter*), Perekresznán (*Bundác Iván*), Volócon (*Olexovicz Prokup*), Plávján (*Juszkovicz Vaszily*), Bukovinkán (*Holcza Lukacz*) és Melnicznán (*Hriczovicz Jurko*). Hukliwa (*Pap Demeter*) és Busnisna (*Sztanko Pap*) kivételével 1645-ben a szentmiklósi uradalom minden helységében csak családnévvel említett batykók szerepelnek az összeírásokban.

3. táblázat: A Krajna és Bárdháza vidékének batykói

Település	1613	1625	1645
Kerepecke	<i>Janos Papp</i>	<i>Iwan Pap</i>	<i>Pap Ferencz</i>
Nagylányfalva	–	<i>Miklos Pap,</i> <i>Ferencz Battiko</i>	<i>Battykó Miklós,</i> <i>Battykó Ferencz</i>
Papfalva	<i>Madarko papp</i>	<i>Demeter Pap</i>	<i>Battykó Demeter</i>
Kucsova	–	<i>Hricz Pap</i>	–

Település	1613	1625	1645
Fogaras	<i>Borisz Laszlo</i>	<i>Boricz Laszlo</i>	<i>Boricz Laszló, Glanko András</i>
Sztánfalva	<i>Gergely Battiko</i>	–	<i>Pap Janos</i>
Závidfalva	<i>Holdos Laszlo</i>	<i>Pap Lazlo, Belicz Gergely</i>	<i>Demeter Pap</i>
Hátmeg	<i>Sandor Papp, Iwasko Kosztia</i>	<i>Battyko Sandor, Battyko Koszt</i>	<i>Sandor Pap</i>
Feketepatak	–	<i>Battyko Lazlo</i>	<i>Pap Laszlo</i>
Kutfalva	–	<i>Tirkacz Thamas</i>	–
Medence	<i>Botta Kosztja, Pleszkach Ferencz, Zaniszo pap</i>	<i>Ferencz Pap, Demian Pap</i>	<i>Pleszkác Ferencz, Botha Demeter, Pleszkác János</i>
Árdánháza	<i>Chiwpor Istwan, Theőreők Mihaly, Peter Papp</i>	<i>Istwan Pap, Peter pap</i>	<i>István Pap, Pap Ferencz, István Pap</i>
Dragabártfalva	<i>Ghergheli Papp, Kozma Papp</i>	<i>Pap Gergely, Kozma Battiko, Juzko Janos</i>	<i>Roszipopa Lázár, Juszkó Laszló, Juszkó Mihaly</i>
Nyíresfalva	<i>Papp Laszlo, Jacab Papp</i>	<i>Karaczyon Jakab</i>	<i>Lengyel Tamás, Tamás Ferencz</i>
Bárháza	<i>Jacab Papp</i>	<i>Ferencz Pap</i>	<i>Pap Ferencz, Sándor Pap</i>
Makarja	<i>Papp Laszlo, Janos Papp</i>	<i>Peter Pap</i>	<i>Pap Urban</i>
Pisztraháza	<i>Pal Battiko</i>	<i>Pany Pap</i>	–
Sarkad	–	<i>Thamas Pap</i>	–
Tőkés	<i>Sandor Battiko</i>	<i>Battiko Olekza, Battiko Luka</i>	–

A korábbi telepítésű és sűrűbb településhálózattal rendelkező Krajnán és Bárdháza vidékén nagy számban találkozunk batykókkal, de az újabb, 16–17. században alapított helységeken még rendszerint nem szolgáltak papok.

Az összeírások készítői ebben a régióban is számos érdekes információt jegyeztek fel a batykókkal kapcsolatban. Nagylányfalván például 1613-ban nem ismerjük név szerint a batykót, de a róla közölt információk alapján következtethetünk rá. A jobbágyok között említene egy *Meszaros Anthal* nevű személyt: „az fiawal egi kenierē laknak, ki moft battiko, eghelf helyefek, de Neft beörrel tartoznak.” 1625-ben egy *Miklos Papp* nevű személy a batykó a faluban, de vele egy telken zsellérségben lakik egy *Ferencz Battiko* nevű személy is. 1645-ben már mindkettőt batykóként említik: *Battykó Miklós*, *Battykó Ferencz*. Szintén anonim a batykó 1613-ban Kuton: „Egi Battiko moft jeott Lengiel-orfzagbol, fel terfegen lakik.” Kiléte az 1625-ös összeírásból derül ki: *Tirkacz Thamas*; a családnév lengyel eredetű.

A verhovinai összeírásokhoz hasonlóan a Krajnán is az 1645-ös urbáriumban találkozunk a legnagyobb számban a batykó teljes, családnév + keresztnév szerkezetű névvel való megjelölésével: Fogarason például 1613-ban, 1625-ben és 1645-ben is egy *Borisz Laszlo* nevű személy adózik a batykóság után, s 1645-ben még egy *Glanko András* nevű batykó is tevékenykedik a faluban. Medencén 1613-ban „*Botta Kosztja*, *Philippel* az fő kenezzel egi helyben laknak, *Kofzthia* az Battiko chiak feller, az kalaftromba akar mennj.” A családban azonban nemcsak az említett Kosztja batykóskodik, ugyanis rajta kívül két másik batykó is fizeti az adót: „*Botta Jacob*, *Zanifzlo* pappal egi kenierē eor egi helybē vannak Neftet adnak.” A jobbágyok névsorában szerepel *Pleszkach Ferencz Battiko* neve; ő szintén nyesttel adózik, s neki „az moftani tifztarto *Afzalai Mikloš* Vrä engedte papfagott az fel helyben.” 1625-ben közülük már csak két pap maradt: a *Ferencz Pap* név viselője minden bizonnyal azonos a *Pleszkach Ferencz*-ével, ugyanezt a nevet ugyanis az 1645-ös összeírás is említi. 1625-ben *Demian Pap*, 1645-ben pedig *Pleszkác* *János* és *Botha Demeter* nevű papok éltek még a faluban.

A Krajnán más helységekre is jellemző, hogy egyszerre több batykó szolgál, azonban ebben a korszakban ezt még nem a hívek nagy száma indokolta, hanem sokkal inkább az adóterhek alól való mentesülés szándéka: „Némely faluban 2-3 batykó is van, holott elég lenne csak egy is és nem is igen hasznos az, hogy valamely jobbágyból lett batykó, holott sokszor nem is alkalmas arra, egy nyest adással a többi uri szolgálatától mindjárt felmentve magát” (LEHOCZKY 1904: 12).

A batykók névhasználatára ebben a régióban is elsődlegesen a keresztnévvel való megnevezés használatos, amelyhez a *batykó* vagy a *pap* köznév kapcsolódik, több esetben váltakozva. Például Sztánfalván 1613-ban egy *Gergely Battiko* nevű papot említenek, egy évtizeddel később nincs pap a faluban, 1645-ben *Pap Janos* néven azonban újra van aktív pap. Feketepatakon 1625-ben és 1645-ben is ugyanaz a batykó *Battyko Lazlo* és *Pap Laszlo* néven.

A régió központjául szolgáló Hátmege 1613-ban *Iwasko Kosztia* és *Sandor Papp* a batykók neve, 1625-ben ugyanők a batykók *Battyko Sandor* és *Battyko Koszt* néven; 1645-ben már egyedül a *Sandor Pap* név szerepel az urbáriumban. Dragabártfalván 1613-ban a *Ghergheli Papp* név jelenik meg a forrásban, de ugyanitt egy *Kozma Papp* nevű személy szabadosként szintén egy nyesttel adózik, ami aktív papságra utal. 1625-ben ugyanők *Kozma Battiko* és *Pap Gergely* néven továbbra is szolgálnak, mellettük egy harmadik pap neve, a *Juzko Janos* is szerepel az összeírásban. 1645-ben *Roszpopa Lázár*, *Juszkó Laszlo* és *Juszkó Mihály* néven szintén három batykó van a faluban. A beszédes nevű Papfalván 1625-ben *Demeter Pap* a batykó neve; 1645-ben ugyanőt *Battykó Demeter* néven említik.

4. táblázat: Lucska, Bubuliska és Víznice vidékének batykói

Település	1613	1625	1645
Nagylucska	<i>Papp Miklos, Papp Sandor</i>	<i>Papp Miklos, Simon Battkeő</i>	<i>Pap Miklós, Pap Simon, Pap János</i>
Sztrabicsó	<i>Papp Peter</i>	<i>Simon Pap</i>	<i>Pap Dienes, Pap Páál</i>
Gorond	<i>Ztaniszlo Papp</i>	<i>Pap Janos, Battkeő Peter</i>	–
Izsnyéte	<i>Peter Papp, Peter Papp (magyar praedicator)</i>	–	–
Csermelő	<i>Andras Papp, Laszlo Papp</i>	–	<i>Janos Pap</i>
Kisiványi	<i>Janos Papp</i>	<i>Janos Pap</i>	<i>Bese Lukács</i>
Cserejóc	<i>Chiwre Peter</i>	<i>Battýko Janos</i>	–
Ruszkóc	<i>Janos Papp</i>	<i>Pap János</i>	–
Bubuliska	<i>Papp Peter es Janos</i>	<i>Pap Peter, Pap Janos</i>	<i>Pap Peter, Pap Ferencz</i>
Lauka	<i>Papp Janos</i>	<i>Vazily Battiko</i>	<i>Demeter Pap</i>
Nagylohó	<i>Papp Gergeli</i>	<i>Pap Ricz, Peter Pap</i>	<i>Pap Sandor</i>
Hribóc	<i>Giörgi Papp</i>	<i>Beringia Jurko</i>	<i>Pap Janos</i>
Nagymogyorós	<i>Gherghely papp</i>	<i>Gergelj Pap, Iuan pop</i>	<i>Pap Gergely</i>
Kismogyorós	–	–	<i>Ferencz Pap</i>

Település	1613	1625	1645
Trosztyanica	–	<i>Kuzin Illyes</i>	<i>Masicz János</i>
Szidorfalva	<i>Mihaly Papp</i>	–	<i>Zidor Paal</i>
Felsőviznice	<i>Ferencz papp</i>	<i>Pap Ferencz</i>	<i>Pap Gergely, Pap Mihály</i>
Középsőviznice	<i>Janos Battiko</i>	<i>Battyiko Ivan</i>	<i>Pap Ferencz, Puskás Gergely</i>
Alsóviznice	<i>Thamas Papp</i>	–	<i>Pap Janos</i>
Dunkófalva	<i>Dunko Janos</i>	<i>Dumko Janos</i>	<i>Battykó János</i>
Zimbrillafalva	–	<i>pap Laslo</i>	<i>Battykó László</i>
Kockaszállása	<i>Miklos Papp</i>	<i>Battyko Olexa</i>	<i>Sandor Pap</i>
Iglincz	<i>Ferenc Pap</i>	<i>Oros Janos</i>	<i>Holloka Thamás</i>
Kisbelebele	–	<i>Pap Iwan</i>	<i>János Pap, Ferencz Pap</i>

A Munkácsról nyugatra fekvő területen is számos településen találkozunk batykóval.¹⁰ A régió legnagyobb településén, Lucskán 1613-ban *Papp Miklos* nevét említik: „az appiawal *Sandorral* Neltett aad.” Rajta kívül egy *Papp Sandor* nevű batykó is élt a faluban. 1625-ben szintén a *Pap Miklos* nevű személy a batykó; a másik időközben elhunyt, az összeírás csak a nejét említi (*Sandor Papne*). Viszont „ennek az Papnenak van egy batko vej *Simon Battkeő*, mely az Leanniahhoz alatt”. A leírás megerősíti, hogy a falu korábban is két papot tartott, akik addig külön fizették az adót, de újabban ketten fizetik az egy nyestet. 1645-re még egy batykó csatlakozott hozzájuk *Pap János* néven, így egyszerre már három pap szolgálta a népes közösséget.

¹⁰ Az urbáriumok négy kisebb területi egységet különítenek el itt (Lucska vidéke, Kajdanó vidéke, Bubuliska vidéke és Viznice vidéke), gyakorlati szempontok alapján azonban ezek adatait együtt mutatom be. Hasonlóan az eddig ismertett régiókhoz, itt is csak a nagyobb falvakban szolgál batykó, s nincs pap az újabb alapítású falvakban.

A szomszédos Sztrabicsón 1613-ban egy *Papp Peter* nevű személy a batykó, aki a *Papp Simon* nevű fiával lakik együtt. A helységben más *Papp* nevűek is élnek, így ebben az esetben nem zárható ki, hogy családnévként is funkcionált a tisztségnév. 1645-ben *Papp Dienes* és *Papp Páál* a batykók neve. A nyelvhatáron fekvő, vegyes lakosságú falvakban is találunk batykót; a magyar papoktól való megkülönböztetésük az urbáriumban a nyestadó alapján történik. Gorondon egy érdekes esettel találkozunk: 1625-ben *Pap Janos* és *Battkeő Peter* a két batykó neve; „ezek egy helyben es egy hazban laknak az ket Battjkok harmadik az appia ezeknek.” A batykóként tevékenykedő testvérpár tagjait tehát ismeretlen okból ugyanabban az összeírásban eltérő névformákkal jegyezte fel az összeíró.

A testvérfalvakként létező Nagy- és Kisiványiban is tevékenykedett magyar és ruszin pap, ezek azonosítása azonban nem egyszerű az urbárium alapján. Nagyiványiban 1613-ban *Tatar Demeterne* és *Istvanne* nevű egész helyes jobbágyok fizetik a nyestadót. Az azonban kizárható, hogy a két említett özvegyasszony töltené be a batykóságot a faluban. Ugyanitt a meg nem nevezett „magyar prédikátor”-nak egy adómentes pusztája is volt. 1625-ben azonban kiderül, hogy nincs sem helyi magyar pap (Rákoson lakik), sem batykó, ugyanis a batykónak járó egyházi adót a munkácsi klostromba fizetik. Kisiványiban 1613-ban és 1625-ben *Janos Papp* a batykó neve, 1645-ben pedig *Bese Lukács* az „Orosz Battýkojok” neve.

Az urbárium készítője azt is feljegyezte, ha valahol volt ugyan papsághely, de valamilyen okból éppen nem volt betöltve: Csernelőn 1625-ben nem adóznak nyestadóval, mert „az Battýko megh holt,” de 1645-ben *Janos Pap* néven újra van papja a falunak. Ruszkócon 1613-ban egy *Janos Papp* nevű személy, 1625-ben a szintén *János* nevű fia a batykó, de a megjegyzésből kiderül, hogy „ennek eletteis papsagh hel wolt, de az battýko hogý megh holt oftan az fíaj aprok leuen adora Irtak wolt, de Immar fel neuē az nagiubikot papfzagra elkütek, Immar Neft adot ad az papzaghteöl.” 1645-ben a pap házában már két batykó lakik, a nevüket azonban sajnos nem jegyezte fel az összeíró.

Eltérő nyelvi formák feljegyzése figyelhető meg Laukán, ahol 1613-ban *Papp Janos*, 1625-ben *Vazily Battiko*, 1645-ben pedig *Demeter Pap* a batykó neve. Nagylohón pedig ugyanaz a személy szerepel ruszin és magyar névvel: 1613-ban *Papp Gergeli*, s minden bizonnyal őt jelöli 1625-ben a *Pap Ricz* név is. A névsorban találkozunk a *Peter Pap* névvel, melynek viselőjéről érdekes életrajzi adalék derül ki: „ezio Battjko uolt, de az Felefege halala utan az Papsagot el kellett hadni, ugian azon heljbē lakik Pap Riczel egiut, Deak-fagotiouiſel az Cercūmhoz.”

A batykó családnévvel való említése ebben a régióban kevésbé jellemző: Trosztyanicán például 1613-ban még nincs batykó, 1625-ben *Kuzin Illyes*, 1645-ben pedig *Masicz Janos* a pap neve. Bizonyíthatóan a kenézcslád tagja a batykó Cserejócon (1613: *Chiwre Peter*), valamint Hribócon 1613-ban a Biringia kenézcsládhoz tartozó, *Giörgi Papp* nevű személy; 1625-ben ugyanőt ruszin keresztnévvel, *Beringia Jurko*-ként említik.

A Munkácsról északra fekvő Víznicé-völgyben is sűrű településhálózat jött létre, de a század elején alapított falvak közül számos helység hamarosan elpusztult. Ezekben a helységekben nem említenek batykókat az urbáriumok. A batykóval rendelkező falvakban hasonló jelenség figyelhető meg, mint a szomszédos régiókban. Például a folyó mentén települt három testvérfalu közül Felsővíznícén 1613-ban és 1625-ben a *Ferencz papp* nevű férfi batykó és kenéz is egy személyben, 1645-ben már két batykó neve, a *Pap Gergely* és a *Pap Mihaly* szerepel az urbáriumban. Középsővíznícén 1613-ban *Janos Battiko* a pap neve, 1625-ben ugyanő *Battyiko Ivan* néven szerepel, 1645-ben pedig *Pap Ferencz* és *Puskás*

Gergely a két pap neve. A harmadik faluban, Alsóviznicén 1613-ban *Thamas Papp* a batykó neve, 1625-ben nem említ az összeírás batykót a faluban, 1645-ben már egy *Pap Janos* nevű személy szolgál. Iglincen 1613-ban *Ferencz Pap*, 1625-ben *Oros Janos*, 1645-ben *Holloka Thamás* a batykó neve. Szidorfalván 1613-ban a *Mihaly Papp* nevet jegyezték fel, 1625-ben itt sincs batykó, 1645-ben pedig egy *Zidor Pál* nevű férfi viseli a batykóságot. Dunkófalván mindhárom összeírásban ugyanannak a kenézcsaládhoz tartozó személynek a neve szerepel (*Dunko Janos*), 1625-ben *Dumko* családnévvel, 1645-ben pedig *Battykó János* néven. Kockaszálláson 1613-ban egy *Miklos Papp* nevű személy ad nyestet, 1625-ben már egy *Battyko Olexa* nevű pap lakik a papsághelyen, és 1645-ben ugyanő a batykó *Sandor Pap* néven stb.

4. A batykók neveinek típusai. A vizsgált urbáriumok fent említett adatai alapján a beregi batykók írásbeli említésére három névforma jellemző a 17. század első felében.

a) Kételemű személynév. A kételemű ruszin névadás kialakulásának ideje vitatott az ukrán névtani szakirodalomban. CSUCSKA (2005: v–xi) szerint a kárpátaljai, s így a beregi ruszinok körében sem voltak állandósult családnévvel a 18. század végéig. A Beregi megyei példák alátámasztják azt a megfigyelést, hogy a személyek megjelölésében egy bizonyos korszakban, esetünkben a középmagyar kor első felében vannak prototipikus családnévvel, amelyek a családnévyszerűség minden kritériumának megfelelnek, mégis könnyen megváltozhatnak (vö. TÓTH 2016: 22). Ezt mindhárom vizsgált urbárium adatai igazolják. Nemcsak a kenézeknek és a batykóknak, hanem a falvak lakosainak, illetve a zselléreknek a nevében is szerepel a második névelem, de a névváltozásra, névváltásra is nagy számban találunk példát.

A hivatalukat öröklő, örökítő kenézek mellett a batykók körében is gyakran találkozunk családnév + keresztnév szerkezetű nevekkal, batykóságukra pedig a név mellett szereplő *batykó* vagy *pap* köznév utal. Ennek egyik magyarázata, hogy a kenézség mellett a batykóság is családon belül öröklődött, ezért a kenézhez hasonlóan a batykót is teljes néven jegyezték fel. Ez a névforma leginkább a Verhovinára jellemző, az első ízben 1645-ben említett felvidéki falvak batykóinak nevei pedig arról tanúskodnak, hogy a nemrég batykóvá vált személyeket kezdetben még kételemű névvel nevezték meg. Az urbáriumok adatainak egybevetése arról tanúskodik, hogy a kételemű nevet gyakran felváltotta a keresztnév önmagában való használata. A ruszin személynévvel egyik jellegzetes típusa az apa keresztnévéből *-ovics* patronimikonképzővel alkotott személynév. Ennek a névalaknak a családnév volta bizonytalan: a lejegyzés idejében rendszerint nem lehet eldönteni, hogy családnévként funkcionált-e, vagy csak az apára utalt (az apa neve ugyanis nem szerepel az összeírásban); pl. 1645: *Vasziczkovicz Hricz*, *Olexikovicz Prokup*, *Juszkovicz Vaszily*, *Hriczovicz Jurko*.

b) Egyelemű személynév + *batykó* köznév. Az egyházi névadásban elterjedt jelenség, hogy a papokat, szerzeteseket, barátokat csak a keresztnévükkel nevezik meg. A kételemű névformák bizonyítják, hogy a batykóknak a papi hivatás kezdete előtt vagy közben is volt családnévük, s a csak keresztnévvel való említés a tisztelet, a megbecsülés, az érzelmi viszony nyelvi formája. Ezt tükrözik a batykónevekben előforduló becézőnevek; pl. Busnisnán *Zaniszo ~ Sztanko* batykó, Kockaszálláson *Battyko Olexa ~ Sandor Pap*, Tőkésen *Sandor Battiko ~ Battiko Olekza* stb.

c) Egyelemű személynév + *pap* köznév. A *batykó* köznév mellett, illetve azzal váltakozva a magyar *pap* főnév is rendszeresen szerepel a batykók neveiben. A magyar főnév

használatának magyarázatához figyelembe kell vennünk az urbáriumok és a feljegyzők magyar nyelvűségét, a magyar szó használata rendszerint az összeíró által önkényesen választott névforma. A váltakozó alakok alapján azonban nem zárható ki, hogy egyes etnikumú településeken a valós névhasználatot rögzíti. Erre utalnak az olyan névformák is, amelyekben mindkét főnév szerepel: pl. *Battiko Hricz Papp* (Kucsova, 1625).

Az urbáriumok adatai alapján a foglalkozás- vagy tisztségnevek ebben az időben még gyakran valódi foglalkozást jelöltek, amire jó példa a munkácsi várban 1645-ben összeírt mesteremberek neve.¹¹ A foglalkozás, tisztség változása névváltással járt. LEHOCZKY is több példát említ erre későbbi összeírásokból: Gorondon például 1672-ben *Pap György* volt a rutén pap, „ki el hagyván ottani jobbágysági viszonyu Füles család nevét, egyedül Pap vezetéknévet használt; atyja Füles Lukács volt” (LEHOCZKY 1904: 107). Holubinán 1690-ben *Pap Miklós* volt a pap, „ki a Zareva nevű jobbágycsaládból való volt” (LEHOCZKY 1904: 112). A névváltás folyamatát is leírja: „a papok, batykók egy része a Pap vezetéknévet viseli, ami arra enged következtetni, hogy a községbeli jobbágyfi, kit ruthénül Popovicsnak mondtak, ha atyja hivatásába lépett, elhagyván eredeti családi nevét, a Pap nevet vevé fel s ilyenül vezették be az urbárium-készítő uradalmi tisztek a lajstromba” (LEHOCZKY 1904: 9–10). A *Batykó* vagy *Pap* névelemet tehát csak a batykóság idejére vették fel, a hivatalt elhagyása után visszatértek az eredeti családnév használatához.

Az urbáriumokban szereplő névformák összevetése (5. táblázat) azt mutatja, hogy mindhárom urbáriumban a személynév + *pap* szerkezet a leggyakoribb névforma. 1613-ban a batykók neveinek 74%-át, 1625-ben 48%-át, 1645-ben pedig 51,5%-át tették ki ezek a név alakok. A személynév + *batykó* típus csak 1625-ben emelkedik ki (32%), annak ellenére, hogy az urbáriumok minden esetben batykóként hivatkoznak a ruszin papokra.

5. táblázat: A batykók neveinek típusai

	1613	1625	1645
Kételemű személynév	10	11	27
Egyelemű név + <i>batykó</i>	4	18	5
Egyelemű név + <i>pap</i>	40	27	34

Az egyes névformák régiók szerinti vizsgálata is érdekes eredményeket mutat. A keresztnév + *batykó* névszerkezet az urbáriumok alapján a Verhovina ruszinok lakta területére koncentrálódik (6. táblázat), míg a személynév + *pap* szerkezetű nevek a Krajna falvaira jellemzőek (7. táblázat). Ezek az adatok minden bizonnyal nem a valós névhasználat eltéréseire utalnak, hanem az összeíró által választott névformákra. Az összeírás háttérének az ismerete nélkül azonban csak feltételezhetjük, hogy az összeírást végző személy a hallott adatokra támaszkodott.

¹¹ „*Hegedus György* – urunk hegedűse”, „*Koczis Pall* – urunk koczissa”, „*Dobos Janos* – Varbelj dobos”, „*Pattantýus Adam* – Varbeli feó Pattantýus”, „*Szabo Istvan* – Szabo Mesterséggel szolgá”, „*Cizmazia Márton* – Czizmazia Mester”, „*Varga János, György, László* – Vargassággal szolgálnak” stb.

6. táblázat: A Verhovina batykóinak nevei

	1613	1625	1645
Kételemű személynév	1	2	12
Egyelemű név + <i>batykó</i>	0	5	5
Egyelemű név + <i>pap</i>	9	0	3

7. táblázat: A Krajna batykóinak nevei

	1613	1625	1645
Kételemű személynév	7	5	10
Egyelemű név + <i>batykó</i>	3	7	3
Egyelemű név + <i>pap</i>	12	14	11

A legkiegyensúlyozottabb képet a harmadik, Lucska, Bubuliska és Víznice vidéke régió mutatja (8. táblázat), ahol a különböző időpontokban rögzített urbáriumok adatai nem mutatnak jelentősebb elmozdulást egyik típus javára sem. A személynév + *pap* szerkezetű nevek alkotják a legnépesebb csoportot, amire a régió lakosságának 17. századi – a telepések családnévei alapján feltételezett – kétnyelvűsége lehet a magyarázat.

8. táblázat: A Lucska, Bubuliska és Víznice vidéki batykók nevei

	1613	1625	1645
Kételemű személynév	2	4	5
Egyelemű név + <i>batykó</i>	1	6	2
Egyelemű név + <i>pap</i>	21	14	20

5. Összegzés. A beregi urbáriumokban fellelhető személynévanyag lehetőséget nyújt a történelmi Magyarország északkeleti részére jellemző középmagyar kori névadási szokások vizsgálatára. A régió többnemzetiségű és -nyelvű volta révén nemcsak a magyar, hanem a ruszin névadás sajátosságai is megfigyelhetők. A helyi ruszin lakosság életében fontos szerepet betöltő egyházi személyeket, a batykókat a közösségek nagy tiszteletben tartották, ami kifejeződik a megnevezésükre, illetve megjelölésükre használt névformákban is (kereszt-név + *batykó* szerkezet). A batykók urbáriumokban rögzített neveinek vizsgálata igazolja MIZSER LAJOS azon véleményét, hogy a *Batykó* névelem – a papok megjelölésére használt névformákban való nagyszámú előfordulása ellenére – nem tekinthető családnévnek, mert kivétel nélkül tisztségnévi funkciója van (MizserLex.). A *Battiko Hricz*, *Battiko Luka* szerkezetű nevek azt a látszatot keltik ugyan, hogy a köznév családnévi funkciót tölt be, de a névformák változása ezt cáfolja, családnévként való használatára a vizsgált urbáriumokban nincs bizonyíték. A *batykó* főnév kezdetben tiszteletet, családi viszonyt kifejező névelemként funkcionálhatott, tisztség- vagy foglalkozásnévi jelentése csak másodlagosan jelent meg a névhasználatban, amit a szó jelentésbővülése is igazol. Ennek ellenére a *batykó*-ból nem vált családnév, ellentétben az írott névalakokban gyakrabban szereplő *pap* főnévvel. A *Pap* ~ *Pop*, illetve a belőle képzett *Popovics* név az egyik leggyakoribb családnév a középmagyar kori Bereg vármegyében. A *batykó* tisztségnév LEHOCZKY (1904: 6)

szerint a 19. század végére, az egyházi szervezet megerősödése és a hierarchia kialakulása után már gúnyos kifejezéssé vált; történelmi értéke azonban felbecsülhetetlen, mert egy letűnt korszak társadalmi viszonyairól tanúskodik.

Hivatkozott irodalom

- ACSÁDY IGNÁCZ 1886. *Magyarország Budavár visszafoglalása korában*. Méhner Vilmos, Budapest.
- CsnSz. = KÁZMÉR MIKLÓS, *Régi magyar családnevek szótára (XIV–XVII. század)*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.
- CSOPEJ = ЧОПЕЙ, ЛАСЛОВЪ, *Русько мадярський словарь*. К. п., Будапешт, 1883.
- CSUCSKA = ЧУЧКА, ПАВЛО, *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*. Видавництво „Світ”, Львів, 2005.
- ЕСУМ. = *Етимологічний словник української мови* 1–6. Főszerk. МЕЛЬНИЧУК, ОЛЕКСАНДР САВИЧ. Наукова думка, Київ, 1982–2012.
- N. FODOR JÁNOS 2010. *A Felső-Tisza-vidék késő középkori személyneveinek szótára (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 3. ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
- N. FODOR JÁNOS 2015. Interferenciális jelenségek és névromlások esetei a 18. század eleji személynév-történeti forrásanyagban. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Linguistica Hungarica* 42: 159–167.
- GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS 2007. Mezővárosi személynevek a középkori Északkelet-Magyarországról. *Magyar Nyelvjárások* 45: 151–187.
- GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS 2008. Középkori mezővárosi foglalkozásneveink forrásértékéről. *Századok* 142: 437–462.
- GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS 2009. Újabb adatok a középkori jobbágyi-mezővárosi személynévadás kérdéséhez. *Névtani Értesítő* 31: 47–61. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2009.4>
- GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS 2014. A középkori magyar városfejlődés migráció- és ipartörténeti vonatkozásai a történeti személynév-tan tükrében I. Személynévadás és migráció. *Névtani Értesítő* 36: 43–62. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2014.3>
- GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS 2015. A középkori magyar városfejlődés migráció- és ipartörténeti vonatkozásai a történeti személynév-tan tükrében II. Személynévadás és kézműipar. *Névtani Értesítő* 37: 137–156. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2015.10>
- HODINKA ANTAL 1909. *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- HRINCSENKO = ГРИНЧЕНКО, БОРИС, *Словарь української мови. Зібрала редакція журналу «Київська старина». Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко* 1–4. К. п., Київ, 1907–1909.
- LEHOCZKY TIVADAR 1904. *A Beregmegyei görög-szertartású katolikus lelkészségek története a XIX. század végéig*. Grünstein Mór, Munkács.
- MAKKAI LÁSZLÓ 1954. *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai 1631–1648*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MizserLex. = MIZSER LAJOS, *Beregi családnévlexikon*. Kézirat, é. n.
- N. N. 1938. Magyar Krajna. *Pesti Napló* 89/243: 6.
- OklSz. = *Magyar oklevél-szótár. Régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye. Pótlék a Magyar nyelvtörténeti szótárhoz*. Gyűjt. SZAMOTA ISTVÁN. Szerk. ZOLNAI GYULA. Hornyánszky, Budapest, 1902–1906.

- RUDNICKIJ = РУДНИЦЬКИЙ, ЯРОСЛАВ, *Етимологічний словник української мови* 1–2. Українська Вільна Академія Наук, Вінніпег, 1962–1982.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2022a. *A munkácsi uradalom 1613. évi urbárium*. A Munkácsi Uradalom Gazdasági Iratai 1. Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2022b. *A munkácsi uradalom 1625. évi urbárium*. A Munkácsi Uradalom Gazdasági Iratai 2. Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2022c. Beregi kenéznevek a 17. század első feléből. *Névtani Értesítő* 44: 25–33. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2022.2>
- SLÍZ MARIANN 2015. A személyneveket érintő kontaktushatások tipológiája. Ómagyar kori oklevelek tanúságtétele. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 137–50.
- SLÍZ MARIANN 2016. A foglalkozásnévi eredetű családnevek típusa a magyar családnevek rendszerében. *Névtani Értesítő* 38: 53–66. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2016.4>
- СУМ. = *Словник української мови* 1–11. Főszerk. БЛОДІД, ІВАН КОСТЯНТИНОВИЧ. Наукова думка, Київ, 1970–1980.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynevek és személynévhasználat az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 38. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- UC. = *Magyar Nemzeti Levéltár, Urbaria et Conscriptiones*. <https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium> (2025. 07. 19.)
- ÚCSnT. = HAJDÚ MIHÁLY 2012. *Újmagyarkori családneveink tára. XVIII–XXI. század. I. Adatok*. Szerzői kiadás, Budapest.

SEBESTYÉN ZSOLT

egyetemi docens; Nyíregyházi Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Magyar Nyelvészeti Intézeti Tanszék; Nyíregyháza

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1817-424X>, e-mail: sebestyen.zsolt@nye.hu